

Radulović, Zdravka. Nacionalne bibliografije republika bivše Jugoslavije :

desetogodišnje iskustvo (1992-2002). // Glasnik Narodne biblioteke Srbije, 1(2001), str. 17-40.

Glasnik Narodne biblioteke Srbije izdaje i štampa Narodna biblioteka Srbije i ova ustanova već po četvrti put obnavlja izlaženje svoga glasila. Prvi put se časopis pod naslovom "Glasnik" pojavio 1940. godine i u toj godini izašlo je 5 dvobroja (10 svezaka). Kako je to bilo u samo predvečerje Drugog svjetskog rata, izlaženje je bilo zaustavljeno, a štampani primjerci časopisa uništeni. Nakon 20 godina, Čedomir Minderović, tadašnji upravnik Narodne biblioteke, ponovo je pokrenuo izlaženje "Glasnika" koji je štampan samo u toj 1960. godini. Nastupio je, zatim, ponovno duži period pauze, da bi nakon punih 18 godina, novi upravnik Biblioteke Vladimir Stevanović zajedno sa svojim saradnicima štampao "Glasnik" za 1978. i 1979. godinu. Godine 1999., opet nakon 20 godina neizlaženja, pojavio se "Glasnik Narodne biblioteke Srbije", izlazeći jednom godišnje i u kontinuitetu u posljednjih pet godina. Sadrži prvenstveno priloge iz oblasti bibliotekarstva, koji su tematski prilagođeni savremenim bibliotečkim informacijama, ali i očuvanju vlastitog kulturnog naslijeđa. Danas, biblioteke, kao i bibliotekarstvo, nailaze na krupne promjene. Da bi se u skladu s tim ispunili raznovrsni zahtjevi korisnika i pružale brze i tačne informacije, potrebno je aktivno pratiti razvoj nauke i tehnologije. Stoga su prilozi u ovom časopisu još jedan prilog više u svijetu informacija i oblasti bibliotečke teorije i prakse.

Nacionalne bibliografije republika bivše Jugoslavije : desetogodišnje iskustvo (1992-2002)¹

Okako je naslovljen članak autorice Zdravke Radulović koja je nadošla na sjajnu ideju da analizira izlaženje nacionalnih tekućih i retrospektivnih bibliografija na području bivše Jugoslavije u posljednjem desetljeću. Na samom početku dat je neophodan osvrt na Savjetovanje o nacionalnim bibliografijama u Jugoslaviji, koji je u organizaciji Jugoslovenskog bibliografskog instituta održan u Beogradu, novembra 1986. godine, i izneseni su zaključci sa ovoga skupa. Bili su to zaključci koji su išli u pravcu razvoja jedinstvenog Bibliotečko-informacionog sistema (BIS), Sistema naučno-tehničkih informacija i društvenog sistema informisanja. Tekuće nacionalne bibliografije i

bibliografija tadašnje Jugoslavije trebalo je da se razvijaju u skladu sa preporukama programa Univerzalne bibliografske kontrole (UBC). U nastojanju da se ujednače bibliografski zapisi svih nacionalnih bibliografija, formirane su tada i radne grupe sa različitim, ali i neophodnim zaduženjima. Jedna radna grupa bila je zadužena za praćenje i usaglašavanje bibliografskog opisa prema ISBD standardima i Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga (Dio 1 i 2), autorice Eve Verone, dok su drugi imali zadatak da sačine kriterije selekcije publikacija za bibliografiju Jugoslavije i tekućih nacionalnih bibliografija (bibliografije bivših SR i SAP). Da bi se ostvarila jedinstvena primjena Univerzalne decimalne klasifikacije (UDC), proširena je radna grupa za ujednačavanje UDC uključivanjem bibliografa iz bibliografskih odjeljenja svih nacionalnih biblioteka SR/SAP i SDBJ. Jedna od grupa bila je zadužena za izradu Rječnika za predmetno pretraživanje informacija. Prema tada postojećem JUS-standardu, trebalo je izraditi nacrt na srpskohrvatskom jeziku i dostaviti ga nacionalnim bibliotekama na razmatranje, nakon čijeg bi se usvajanja izradio Rječnik koji bi bio preveden na jezike naroda i narodnosti.

Na Savjetovanju je takođe zaključeno da je, pri izradi tekućih nacionalnih bibliografija, uvođenje automatizacije i regulisanje uvođenja katalogizacije u publikaciji (CIP) jedan od prioriteta zadataka u budućem radu.

Nastojalo se sveobuhvatno sagledati stanje i problemi u izradi tekućih nacionalnih bibliografija jer su se nacionalne biblioteke, u cilju ostvarenja programa UBC i principa Univerzalne dostupnosti publikacija (UAP), nakon projekata BIS-a i SNTI-a ujediniile u program centralizovane katalogizacije YUBIB, koji je, uz programsku podršku IZUM-a iz Maribora, već počeo da se primjenjuje u više nacionalnih biblioteka.

Posljednja decenija 20. stoljeća na ovim prostorima obilovala je burnim i tragičnim historijskim događajima koji su doveli do raspada bivše zajedničke jugoslovenske države, što se neminovno odrazilo na cjelokupan Bibliotečko-informativni sistem. Stvorene su odvojene nacionalne jedinice u okviru UBC i sve ono što se dalje događalo sa nacionalnim tekućim i retrospektivnim bibliografijama izneseno je u nastavku teksta, tako da autorica pojedinačno analizira izradu ovih bibliografija u vodećim nacionalnim i regionalnim bibliotekama i YUBIN-u (Jugoslovenski bibliografsko informacijski institut).

Narodna in Univerzitetna knjižnica – Ljubljana nastavlja sa izradom Slovenske bibliografije knjiga koja se štampa još od 1973., a od 1985. godine izlazi četiri puta godišnje. Od 1988. godine, sve tekuće bibliografije počinju da se izrađuju na osnovu podataka iz baze uzajamnog kataloga programa COBISS koji djeluje pri IZUM-u. Bibliografski opisi jedinica izrađuju se u skladu sa ISBD standardom i svaka od jedinica ima svoj UDC i ID broj. Građa je raspoređena po strukama UDC, a unutar tih skupina je raspoređena abecedno prema odrednicama. Bibliografske zapise od 1992. godine prati i Registar Slovenske bibliografije koji izlazi godišnje i sadrži autorski, registar naslova i predmetni registar (kazalo).

Slovenska bibliografija – serija A obuhvata serijske publikacije koje su izašle na teritoriji Slovenije, kao i publikacije koje su na slovenačkom jeziku izdate izvan Slovenije. Treća serija tekuće Slovenske bibliografije, koja je sadržavala članke i priloge iz serijskih publikacija, prestala je izlaziti 1980. godine. U Narodnoj in univerzitetnoj knjižnici (NUK) rade i analitičku obradu serijskih publikacija, pa je u njenoj elektronskoj bazi moguće pronaći članke i priloge za period nakon 1989. godine. Postoji i *Slovenska bibliografija = The Slovenian national bibliography: CD-ROM*, kao i *CD-ROM Slovenska bibliografija: [Multimedija]* koji sadrži opis sadržaja Slovenske nacionalne bibliografije.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu izrađuje Hrvatsku tekuću bibliografiju i to:

Niz A – Knjige (monografske publikacije koje Nacionalna i sveučilišna knjižnica prima kao obavezni primjerak, grafičke mape i kataloge umjetničkih izložbi, note, geografske karte, atlase, turističke vodiče i izabranu sitnu štampu). Od 1992. godine u Bibliografiju je uvršten i iseljenički tisak kao dio fonda Croatica (publikacije čiji je autor Hrvat, koje su pisane na hrvatskom jeziku, koje je izdao hrvatski izdavač, ili pak sadrže građu o Hrvatskoj ili o Hrvatima). Godišnje izlazi 12 svezaka Bibliografije i svaki od njih sadrži autorski, registar stvarnih naslova, predmetni i ISBN registar.

Niz B – Prilozi u časopisima i zbornicima (naučni i stručni radovi, izabrana književna, ali i druga građa iz hrvatskih periodičnih publikacija. Izlazi, takođe, u 12 brojeva godišnje, uz autorski i predmetni registar, kao i spisak periodičnih publikacija koje su analitički obrađene u Bibliografiji.

Niz C – Serijske publikacije (tekući časopisi, godišnjaci, zbornici i kalendari objavljeni u Hrvatskoj u godini za koju se Bibliografija izrađuje). Izlaze godišnje 2 broja koji pored glavnog opisa sadrže i registar izdavača, registar stvarnih naslova i registar ISSN brojeva.

Hrvatska retrospektivna bibliografija zauzima značajno mjesto u radu NSK, koja je od 1982-1999. objavila *Građu za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga : 1835-1940 (A-Žu)* u 25 svezaka. Ova obimna Bibliografija sadrži popis knjiga, separata, brošura i rukopisa selektovanih po nacionalnom, jezičkom i teritorijalnom principu.

Nacionalna i univerzitetna biblioteka Bosne i Hercegovine u Sarajevu, kao centralna nacionalna biblioteka za Bosnu i Hercegovinu i bibliotečko-informativni centar, obavlja poslove nacionalne agencije – izrađuje nacionalnu tekuću bibliografiju, izrađuje CIP zapise, dodjeljuje međunarodni standardni broj za knjige ISBN i međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN (Centri za ISBN i ISSN Bosne i Hercegovine, osnovani su i djeluju pri NUBBiH).

Tekuća Bosanskohercegovačka bibliografija knjiga izrađuje se od 1977. godine u godišnjim sveskama. Nakon ratnog izdanja *Bibliografije monografskih publikacija 1992-1994* koje se pojavilo 1995. godine, objavljena je 1998. godine kompletirana i proširena *Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija 1992-1996*. NIZ A. Nastavljajući svoj rad u poslijeratnom periodu, NUB BiH je objavila i *Bibliografije monografskih publikacija za 1997., 1998. godinu* koje pripadaju Bosniaci.

Bibliografske jedinice koje sadrži Bibliografija sistematski su raspoređene po UDC, a u okviru pojedinih skupina, odnosno podskupina UDC, jedinice su svrstane po abecednom redoslijedu. Pri klasifikaciji primijenjuju se pojedine izmjene i dopune UDC koje su objavljene i usvojene (Extensions and Corrections to the UDC), indeksi koji su u upotrebi posljednjih godina u bosanskohercegovačkoj bibliotečkoj praksi, kao i prijedlozi FID-u za dopune pojedinih tablica.

Bibliografski opis jedinica izrađen je prema međunarodnom standardnom opisu monografskih publikacija ISBD(M) i Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga (Dio 1 i 2).

Biblioteka, takođe, priprema i objavljuje *Bosanskohercegovačku bibliografiju serijskih publikacija*. Niz B i *Bosanskohercegovačku bibliografiju priloga u serijskim publikacijama*. NIZ

C. Objavljene su *Bibliografija serijskih publikacija 1992.-1996., 1997.-1998., 1999. godina*. U okviru serije Retrospektivna bibliografija izdata je *Bibliografija bosanskohercegovačkih serijskih publikacija 1945-1949.* kao i *Prilog bibliografiji bibliografija Bosne i Hercegovine* (autori Enes Kujunžić, Nada Milićević, Amra Rešidbegović)

Bosanskohercegovačka bibliografija priloga u serijskim publikacijama 1992-1995, Sv. 1. Niz C. (objavljena 2001. godine) sadrži priloge iz časopisa i zbornika u Bosni i Hercegovini koji su izlazili u ratnom periodu i, pored glavnog opisa, posjeduje autorski i registar predmetnih pojmova.

NUBBiH je uključena u sistem uzajamne katalogizacije COBISS od 1998. godine u čiju su bazu uključeni i bibliografski zapisi bosanskohercegovačkih biblioteka prije rata, kao i zapisi za građu štampanu u BiH, na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku, koji su kreirani u bibliotekama bivše Jugoslavije.

(Bosanskohercegovačka bibliografija monografskih publikacija za 1999. godinu pripremljena je iz lokalne baze COBISS-a²)

Uočljivo je da autorica članka Nacionalnu i univerzitetsku biblioteku BiH imenuje još uvijek Narodnom i univerzitetskom bibliotekom BiH, a bosanski jezik, što je uobičajena praksa srpskih autora, bošnjačkim jezikom.

U tekuće nacionalne bibliografije, (po kojem kriteriju?) uvrštena je i *Bibliografija Republike Srpske – knjige, brošure i muzikalije za 2000. godinu*, izrađena u Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci Republike Srpske i to iz baze CIP zapisa ove biblioteke i sadrži 287 bibliografskih jedinica. Bibliografija, dakle, nije rađena na osnovu obaveznog primjerka, što je jedan od temeljnih uslova za njenu tačnost, a to se pojašnjava činjenicom da je baza CIP-a potpunija od one koja se izrađuje na osnovu obaveznog primjerka. Izrađena je uz pomoć BIBLIO-Winisis programa i u skladu sa ISBD(M) standardom, a sve odrednice su ćirilčne, bez obzira na pismo publikacije.

Autorica konstatuje odsustvo saradnje između Narodne (sada Nacionalne) i univerzitetske biblioteke RS i Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH, bez isticanja da NUBBiH u svojim tekućim bibliografijama knjiga uvrštava i knjige (čiji su primjerci dostupni Biblioteci) štampane na teritoriji RS, čiji su autori iz RS, ili su svojim sadržajem vezane za nju – dakle, svu štampanu građu iz Bosne i Hercegovine (onako kako stoji i u naslovu Bibliografije).

Narodna i univerzitetska biblioteka "Sv. Kliment Ohridski" u Skoplju izrađuje tekuću i retrospektivnu Makedonsku bibliografiju. Od 1991. godine iz COBISS-a radi tekuću *Makedonsku bibliografiju* koja, pored štampane građe iz Makedonije koja se dostavlja u Biblioteku kao obavezni primjerak, obuhvata i razne vrste publikacija koje makedonski izdavači štampaju izvan svoje države. Sve publikacije se obrađuju de visu i u skladu sa međunarodnim standardima za bibliografsku obradu (ISBD) i korišćenjem Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga. Klasifikacija građe se vrši prema UDC uz primjenu postojećih izmjena i dopuna (Extensions and Corrections to the UDC).

Makedonska bibliografija izlazi u tri serije: Serija – Makedonski publikaciji, (dvije sveske godišnje), Serija – Statii i prilozi (četiri sveske godišnje) i Serija – Seriski publikaciji (jedna sveska godišnje). U prvoj i drugoj seriji, pri izradi predmetnog registra koriste se priručnici *Pravila za definisanje predmetnog sadržaja dokumenta* od Ljiljane Kovačević i Sofije Jovanović, *Pravila za izradu predmetnog registra bibliografije knjiga i članaka*, autorice Nevenke Skendžić, kao i *Predmetni katalog u biblioteci opšteg tipa* od Divne Glumac.

U posljednjih deset godina Biblioteka objavljuje i *Retrospektivnu bibliografiju na Makedonija*

YUBIN – Jugoslovenski bibliografsko informacijski institut (prije Jugoslovenski bibliografski institut) djeluje od 1950. godine i u njemu su se na osnovu obaveznog primjerka izrađivale tekuće bibliografije nekadašnje Jugoslavije. Krupne promjene na političkom planu u, sada već bivšoj, Saveznoj Republici Jugoslaviji dovele su u pitanje rad i opstanak ove institucije.

Od 1988. godine rad na tekućim bibliografijama je automatizovan, pa se priprema i ispis bibliografija radi uz programsku podršku COBISS-a. Sva bibliografska građa obrađena je, formalno i sadržajno, po međunarodnim standardima ISBD, odnosno UNIMARC-u; sadržinska obrada, to jest klasifikacija, rađena je po UDC. Raspored građe je stručni, prema UDC oznakama, a unutar njih, jedinice su abecedno raspoređene. Sve bibliografije pored glavnog opisa sadrže autorski, registar naslova i predmetni registar, a za tekuću bibliografiju knjiga izrađuju se i godišnji kumulativni registri. Do sada je YUBIN dodjeljivao međunarodne standardne brojeve za knjige i serijske publikacije (ISBN, ISSN).

Narodna biblioteka Srbije u Beogradu priprema *Srpsku retrospektivnu bibliografiju* podijeljenu prema periodima: najstarije štampane knjige od XV do XVII vijeka, knjige iz XVIII vijeka, knjige od 1801.-1867. i knjige od 1868-1944. godine.

Cjelokupna građa, od oko 100.000 bibliografskih jedinica, obrađena je de visu i prema pravilima koja su uglavnom odgovarala *Srpskoj bibliografiji za noviju književnost 1741-1867*, autora Stojana Novakovića. Jedinice su abecedno raspoređene u 20 tomova. Do sada je objavljeno 15 tomova, a svakog od njih prati autorski i predmetni registar.

Biblioteka Matice srpske – Novi Sad

Ova biblioteka od 1981. godine objavljivala je *Bibliografiju Vojvodine. Serija 1, Monografske publikacije*. Od sveske za 1991. godinu, bibliografija mijenja svoj naziv u *Bibliografija knjiga u Vojvodini*. Obuhvata sve monografske publikacije koje su objavljene u Vojvodini, publikacije izdavača iz Vojvodine, kao i publikacije autora iz Vojvodine koje su objavili drugi izdavači. Obrađena po ISBD(M) standardu, građa je podijeljena po jezičkom principu na: srpsku, mađarsku, slovačku, rumunsku, i publikacije na ostalim jezicima. Numeracija bibliografskih jedinica je dvojaka: prvo u kontinuitetu u okviru cjelokupne građe, a i pojedinačno u okviru grupa po jezicima. Svaka od sveski posjeduje više registara: autorski, predmetni, stručni, geografski, registar kolekcija po jezicima i registar izdavača i štampara po mjestima.

Kompletna građa stare i rijetke knjige unesena je u elektronsku bazu Biblioteke Matice srpske, koja je od 1990. godine, u okviru edicija Rukopisne knjige BMS, Katalog starih i retkih knjiga BMS i Katalog legata BMS, objavila više značajnijih priručnika (*Ćirilске rukopisne knjige BMS. Knj. 2, Apostoli, Ćirilске rukopisne knjige BMS. Knj. 3, Psaltir, Katalog starih i retkih knjiga BMS : 1801-1867* i dr.)

Centralna narodna biblioteka "Đurđe Crnojević" - Cetinje, intenzivirala je posljednjih godina svoj rad na retrospektivnoj *Crnogorskoj bibliografiji : 1494-1994* u četiri toma: knjige, serijske publikacije, članci u periodici i "drugi o nama". Iako bez automatizovane baze podataka, uneseno je do sada stotine hiljada zapisa u okviru velikog broja tomova i svezaka. U potpunosti je izrađen Tom I – Monografske publikacije 1494-1994.

Cjelokupna građa podijeljena je prema hronologiji na tri perioda: prvi period 1494-1918,

drugi 1919-1944 i treći 1945-1994. Neujednačenost opisa bibliografskih jedinica nastala je i zbog toga što veliki broj selektovane građe nije uređen de visu već je opis preuziman iz drugih izvora.

Veći broj bibliografija ima registre: autorski, predmetni, registar štampara, izdavača, hronološki registar i popise bibliografskih izvora. Prilikom samog odabira građe, usvojena su i korištena tri kriterija – teritorijalni, nacionalni i predmetni.

Osim ovog obimnog projekta, Biblioteka je objavila i puno specijalnih retrospektivnih bibliografija, kao što su: *Bibliografija Crne Gore = Bibliographie von Montenegro : 1880-1912* od Ferdinanda Velca, *Crna Gora u svojoj prošlosti i sadašnjosti : bibliografija*, autora Pavla Rovinskog i dr.

Danas, Centralna narodna biblioteka "Đurđe Crnojević" u Cetinju bibliografske zapise knjiga radi, kao i većina biblioteka, u COBISS-u.

Analiza i predočavanje rada u okviru bibliografske i izdavačke djelatnosti nabrojanih biblioteka dovodi do općeg zaključka da većina biblioteka svoje tekuće bibliografije izrađuje u okviru programa COBISS (osim Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu koja koristi CROLIST). Izrada retrospektivnih bibliografija u nekim bibliotekama je znatno intenzivirana, dok u drugima stagnira iz više razloga.

U bazama pojedinih biblioteka još nije unesena cjelokupna bibliotečka građa, pa bi sistem uzajamne katalogizacije umnogome olakšao njihov rad. Postoji i jedinstven problem Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH – njen, namjerno uništen, veći dio fonda, duhovnog stvaralaštva Bosne i Hercegovine kroz stoljeća, ali i osnova za njenu retrospektivnu bibliografiju. To je činjenica koja se ne može zanemariti, bez obzira na favorizovanje rada pojedinih biblioteka koje su navedene u ovom članku.

Dženana Tuzlak

* *

Napomene

- 1) Radulović, Zdravka. Nacionalne bibliografije republika bivše Jugoslavije : desetogodišnje iskustvo (1992-2002). // Glasnik Narodne biblioteke Srbije 1(2001), str. 17-40.
- 2) Op. Dž. T.